

В. О. Стешенко

здобувач Науково-дослідного інституту публічного права
ORCID ID: 0009-0009-8872-2465

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ НАФТИ І НАФТОПРОДУКТІВ

Мета статті полягає у виділенні та аналізі міжнародно-правових засад функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. У статті здійснено дослідження міжнародно-правових засад функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Визначено, що як частина глобального нафтового сектору національний ринок нафти та нафтопродуктів є важливою складовою національної економіки, чинником забезпечення її розвитку та стабільності. Мета статті полягала у виокремленні й аналізі міжнародно-правових засад функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. У межах дослідження було зосереджено увагу на розв'язанні таких завдань: встановити зміст міжнародно-правових засад функціонування ринку нафти і нафтопродуктів; класифікувати їх відповідно до предмету регулювання кожного документу; визначити головні питання, які міжнародно-правові засади вирішують у царині функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Проаналізовано міжнародно-правові документи, які регламентують питання функціонування ринку нафти та нафтопродуктів. Представлено таку класифікацію міжнародних актів: 1) комплексні документи з питань стратегічного партнерства та розвитку в енергетичній сфері, видобутку та реалізації енергоресурсів; 2) акти з питань співробітництва з окремими державами та міжнародними організаціями; 3) документи, які містять стандарти та вимоги щодо діяльності на нафтовому ринку. Доведено особливу важливість міжнародно-правових актів як правових засад функціонування ринку нафти та нафтопродуктів. З огляду на проведені дослідження, зроблено висновок, що положеннями таких міжнародно-правових актів регламентовано: розвиток цієї сфери соціально-економічних відносин; узгодження державної регуляторної політики ринку нафти й нафтопродуктів зі стратегічними цінностями глобального нафтового ринку та локального, європейського; співробітництво України з окремими державами й міжнародними організаціями в питаннях імпорту, експорту, транспортування, видобутку нафти та нафтопродуктів.

Ключові слова: правові засади, міжнародні договори, міжнародно правові засади, ринок нафти і нафтопродуктів, нафта, нафтопродукти, правові засади ринку нафти.

Актуальність теми. Ринок нафти та нафтопродуктів є важливою складовою національної економіки, як чинник забезпечення її розвитку та стабільності. Водночас його стан глибоко пов'язаний із міжнародною цариною. Як частина глобального нафтового сектору національний ринок нафти та нафтопродуктів функціонує з огляду на світові стандарти і правила, а також передбачає багатовекторну взаємодію української сторони із зарубіжними партнерами у даній галузі. Через це систему його правових засад роботи складають, у тому числі, міжнародно-правові документи.

Стан дослідження проблеми. На сьогоднішній день аналізу світового та національного ринку нафтопродуктів приділялась увага в роботах багатьох представників як правової, так і інших наукових галузей. Зазначена проблема стала предметом досліджень С.В. Волошина, Т.М. Домбровської, О.І. Когута, Л.Д. Костикова, Н.І. Логвиненко, З.О. Луцишиної, М.В. Савченко, П.Б. Юр'єва тощо. Втім, як правило, вчені звертають увагу на організаційні та економічні особливості функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, залишаючи неосвітленими юридичні питання функціонування ринку, зокрема,

міжнародно-правові засади функціонування ринку нафти і нафтопродуктів.

Мета і завдання дослідження. Мета статті: виділити та проаналізувати міжнародно-правові засади функціонування ринку нафти і нафтопродуктів. Виходячи із представленої мети стаття спрямовується на розв'язання наступного кола завдань: встановити зміст міжнародно-правових засад функціонування ринку нафти і нафтопродуктів; класифікувати їх відповідно до предмету регулювання кожного документу; визначити головні питання, які міжнародно-правові засади вирішують у царині функціонування ринку нафти і нафтопродуктів.

Наукова новизна дослідження. Новизна наукової статті полягає в тому, що це перша робота в якій проведено детальний аналіз міжнародно-правових актів на яких ґрунтується функціонування ринку нафти і нафтопродуктів.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи сутність міжнародно-правових засад функціонування ринку нафти і нафтопродуктів, звернемось до положень Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року № 1906-IV, зміст якого прямо стосується окресленої проблеми. За положеннями Закону, міжнародний договір України – укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо). Міжнародні договори України укладаються: Президентом України або за його дорученням – від імені України; Кабінетом Міністрів України або за його дорученням – від імені Уряду України; міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, державними органами – від імені міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних органів. Від імені України укладаються міжнародні договори України: а) політичні, мирні, територіальні і такі, що стосуються державних кордонів, розмежування виключної (морської) еко-

номічної зони і континентального шельфу України; б) що стосуються прав, свобод та обов'язків людини і громадянина; в) про участь України в міждержавних союзах та інших міждержавних об'єднаннях (організаціях), системах колективної безпеки; г) про військову допомогу та направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав чи допуску підрозділів збройних сил іноземних держав на територію України, умови їх тимчасового перебування, включаючи терміни виведення, фінансово-економічні, екологічні та інші наслідки і компенсації; д) про використання території та природних ресурсів України; е) яким за згодою сторін надається міждержавний характер [1].

Зважаючи на положення Закону, міжнародно-правові засади функціонування ринку нафти і нафтопродуктів можна визначити, як сукупність укладених Україною міжнародних договорів та угод з державами та суб'єктами міжнародного права, положеннями яких врегульовано відносини, що виникають в процесах пов'язаних із нафтовидобуванням, переробкою нафти, а також торгівлею даною корисною копалиною та продуктами переробки. Зауважимо, що міжнародно-правові засади неоднорідні, а отже їх варто поділити на три групи: 1) комплексні документи з питань стратегічного партнерства та розвитку в енергетичній сфері, видобутку та реалізації енергоресурсів; 2) акти з питань співробітництва з окремими державами та міжнародними організаціями; 3) документи, які містять стандарти та вимоги щодо діяльності на нафтовому ринку.

До першої групи відноситься Європейська енергетична хартія від 17 грудня 1991 року, підписанням якої сторони, зокрема Україна, прагнули на прийнятній, з економічної точки зору, основі, підвищити надійність енергопостачання й у максимальному ступені забезпечити ефективність виробництва, перетворення, транспортування, розподілу та використання енергії з тим, щоб підвищувати рівень безпеки та зводити до мінімуму проблеми навколишнього середовища. У рамках державного суверенітету і суверенних прав на енергетичні ресурси й у дусі полі-

тичного й економічного співробітництва сторони зобов'язались сприяти розвитку ефективного енергетичного ринку у всій Європі і краще функціонуючого глобального ринку, в обох випадках на основі принципу недискримінації й орієнтованого на ринок ціноутворення, враховуючи належним чином занепокоєння в галузі навколишнього середовища. З цією метою сторони домовились про співробітництво в таких сферах як: 1) розвиток торгівлі в галузі енергетики відповідно до основних багатосторонніх угод шляхом: відкритого і конкурентного ринку енергетичних продуктів, матеріалів, устаткування і послуг; доступу до енергетичних ресурсів, їх розвідування і розробки на комерційній основі; доступу до місцевих і міжнародних ринків; усунення технічних, адміністративних й інших перешкод на шляху торгівлі енергією і відповідним устаткуванням, технологіями і послугами, пов'язаними з енергією; проведення промисловістю модернізації, відновлення і раціоналізації послуг і установок, пов'язаних з виробництвом, перетворенням, транспортуванням, розподілом і використанням енергії тощо; 2) співробітництво в галузі енергетики, що охоплює: координацію енергетичної політики; взаємний доступ до технічної й економічної інформації, сумісний з правами власності; створення стабільних і відкритих правових рамок, що забезпечують умови для розробки енергетичних ресурсів; координацію, та в необхідних випадках, узгодження принципів і орієнтирів високого рівня в галузі техніки безпеки щодо енергетичної продукції та її транспортування, а також щодо енергетичних установок; обмін технологічною інформацією і «ноу-хау» в енергетичній та екологічній галузях, включаючи навчання; наукові дослідження, технологічні розробки і демонстраційні проекти; 3) енергетична ефективність і охорона навколишнього середовища, що означає: створення механізмів і умов, що дозволяють використовувати енергію максимально ощадливо й ефективно, включаючи, у необхідних випадках, регулюючі інструменти, основані на ринкових відносинах; заохочення сполучення джерел енергії і таке інше.

Крім того, Хартія передбачила узгодження спільних дій з питань розвідування, видобутку, виробництва, транспортування і використання нафти і нафтопродуктів, а також модернізацію нафтопереробних заводів [2].

Положення Хартії уточнено в Договорі до Енергетичної Хартії та Заключному акті до неї від 17 грудня 1994 року, який встановив юридичні рамки з метою сприяння довготерміновому співробітництву в галузі енергетики на основі взаємодоповнювання і взаємної вигоди. Зокрема, документ установив, що договірні сторони працюють з метою сприяння доступу до міжнародних ринків на комерційних умовах і, в цілому, з метою розвитку відкритого і конкурентного ринку енергетичних матеріалів і продуктів. Кожна Договірна Сторона вживає необхідних заходів для спрощення транзиту енергетичних матеріалів і продуктів, зокрема нафти, відповідно до принципу свободи транзиту і незалежно від походження, місця призначення або власника таких енергетичних матеріалів і продуктів і без дискримінації в розцінках на основі таких відмінностей, а також не вводячи ніяких нерозумних відстрочок, обмежень або зборів. Крім того, Договірні Сторони погодились сприяти доступу до енергетичної технології і її передачі на комерційній і недискримінаційній основі з метою сприяння ефективній торгівлі енергетичними матеріалами і продуктами та капіталовкладенням [3].

Актом наступної, другої групи є Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року Глава 1 Розділу V Угоди присвячується безпосередньо питанням співробітництва у сфері енергетики. Відповідно до її положень Сторони домовилися продовжувати та активізувати існуюче співробітництво у сфері енергетики з метою підвищення енергетичної безпеки, конкурентоспроможності та стабільності, що є необхідним для просування економічного зростання та досягнення прогресу у напрямку ринкової інтеграції, в тому числі шляхом поступового зближення в енергетичному секторі та через

участь у регіональних ініціативах щодо співробітництва у сфері енергетики [4].

Актуальною правовою засадою міжнародного рівня, яка не тільки забезпечує функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, але й зумовлює його розвиток є Угода між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про створення Американсько-українського інвестиційного фонду відбудови від 30.04.2025. Метою Угоди визначається розвиток економічного співробітництва між Сторонами. Документ зміцнює стратегічне партнерство між Україною та США для довгострокової відбудови та модернізації України у відповідь на великі руйнування, спричинені повномасштабним вторгненням Росії в Україну, та у прагненні до мирної, суверенної та стійкої України. Партнерство має на меті слугувати флагманським механізмом для заохочення прозорих, підзвітних та орієнтованих на майбутнє інвестицій у критично важливі сектори економіки України для підтримки стратегії відновлення України [5].

Відповідно до Угоди, кожний державний орган України, що уповноважений видавати ліцензію або спеціальний дозвіл на користування надрами для будь-яких активів, що стосуються природних ресурсів (наприклад, нафта), включає до умов такої ліцензії або спеціального дозволу та до пов'язаної з ними угоди про умови користування надрами або до угоди про розподіл продукції з надрокористувачами: а) положення, що дозволяє Партнеру від США (або його уповноваженій особі) вести переговори, відповідно до умов Угоди про обмежене партнерство, про права на купівлю видобутку на ринкових комерційних умовах протягом строку дії такої ліцензії або спеціального дозволу; б) вимогу до одержувача протягом деякого періоду часу та на умовах, які будуть визначені в Угоді про обмежене партнерство, утримуватися від пропозиції будь-якій третій стороні значно вигідніших фінансових або економічних умов для купівлі видобувної продукції, суттєво подібної за якістю чи кількістю [5].

Доцільно також звернутись до Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Казахстан про співробітни-

цтво щодо поставок казахстанської нафти в Україну та її транзиту територією України від 1 червня 2004 року, яка визначає порядок, умови, загальні принципи поставки і транзиту казахстанської нафти територією України. Сторони, на засадах взаємної вигоди, взаємодопомоги та недопущення дій, що завдають економічних збитків одна одній, будуть всіляко розвивати співробітництво в нафтотранспортній сфері. Сторони створюватимуть, у межах наявних потужностей нафтотранспортних систем, умови для здійснення безпечного, ефективного, безперешкодного, а також стабільного транспортування нафти територіями своїх держав. Україна, в межах наявних потужностей діючої нафтотранспортної системи, забезпечить безперешкодну поставку і транзит казахстанської нафти. Сторони також зобов'язуються не приймати в односторонньому порядку рішень, які призводять до погіршення умов транспортування нафти та його припинення в рамках Угоди [6].

Згідно із документом транспортування нафти здійснюється на основі затверджених уповноваженими органами Сторін прогнозних обсягів постачань і транзиту казахстанської нафти, а також довгострокових Договорів (контрактів) на транспортування нафти, укладених між уповноваженими організаціями Сторін – операторами, в яких визначаються щорічні обсяги нафти Казахстанської Сторони для поставки і транзиту з використанням нафтопровідної системи Української Сторони, транспортний тариф та інші комерційні умови [6].

Прикладом міжнародних правових засад третьої групи є Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) про зміну клімату від 11 грудня 1997 року. Документ спрямовано на узгодження спільних дій та політик Сторін з метою подолання негативного впливу видобутку енергетичних копалин на навколишнє природне середовище. Згідно із даною ціллю кожний учасник Конвенції здійснює та/або продовжує розробляти відповідно до своїх національних умов такі політику та заходи, як: а) підвищення ефективності використання енергії у відповідних секторах національ-

ної економіки; б) охорона та поліпшення якості поглиначів і накопичувачів парникових газів; в) проведення досліджень, розробка, сприяння широкому використанню та впровадженню нових і відновлюваних видів енергії; г) заохочення належних реформ у відповідних галузях з метою сприяння реалізації політики та заходів обмеження або скорочення викидів парникових газів тощо [7].

Висновки. Проведений аналіз показав, що міжнародні нормативно-правові документи складають вагомий частину правових засад функціонування ринку нафти та нафтопродуктів, адже саме їх положеннями регламентовано: по-перше, розвиток даної сфери соціально-економічних відносин за стандартами та правилами встановленими на міжнародному рівні; по-друге, узгодження державної регуляторної політики ринку нафти і нафтопродуктів зі стратегічними цінностями глобального нафтового ринку та локального, європейського; по-третє, співробітництво України із окремими державами і міжнародними організаціями в питаннях імпорту, експорту, транспортування, видобутку нафти/нафтопродуктів.

Список використаних джерел:

1. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 №1906-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. №50. Ст.540.
2. Заключний документ Гаазької конференції з Європейської енергетичної хартії: хартія, міжнародний документ від 17.12.1991. Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990. №1. Ст.303.
3. Договір до Енергетичної Хартії та Заключний акт до неї. Протокол до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів: договір, міжнародний документ від 17.12.1994. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_056.
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: угода, міжнародний документ від 27.06.2014. Офіційний вісник України. 2014. №75. Ст.2125.
5. Угода між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про створення Американсько-Українського інвестиційного фонду відбудови: угода, міжнародний документ від 30.04.2025. Відомості Верховної Ради України. 2025. №39. Ст.159.
6. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Казахстан про співробітництво щодо поставок казахстанської нафти в Україну та її транзиту територією України: угода, міжнародний документ від 01.06.2004. Офіційний вісник України. 2008. №2. Ст.2942.
7. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату: протокол, міжнародний документ від 11.12.1997. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_801.

Steshenko V. O. International legal principles of the functioning of the oil and petroleum products market

The purpose of the article is to highlight and analyze the international legal principles of the functioning of the oil and petroleum products market. The article examines the international legal principles of the functioning of the oil and petroleum products market. It is determined that as part of the global oil sector, the national oil and petroleum products market is an important component of the national economy, serving as a key factor in ensuring its development and stability. The purpose of the article is to identify and analyze the international legal principles of the functioning of the oil and petroleum products market. The study focused on solving the following tasks: to establish the content of the international legal principles of the functioning of the oil and petroleum products market; to classify them according to the subject of regulation of each document; to determine the main issues that international legal principles resolve in the field of the functioning of the oil and petroleum products market. The study analyzes international legal documents that regulate the functioning of the oil and petroleum products market. The following classification of international acts is presented: comprehensive documents on strategic partnership and development in the energy sector, as well as the extraction and sale of energy resources; acts of cooperation with specific states and international organizations; documents containing

standards and requirements for activities within the oil market. The special importance of international legal acts as legal foundations for the functioning of the oil and petroleum products market has been proven. Based on the study, it was concluded that the provisions of such international legal acts regulate: the development of this sphere of socio-economic relations; coordination of the state regulatory policy of the oil and petroleum products market with the strategic values of the global oil market and the local, European; cooperation of Ukraine with individual states and international organizations in matters of import, export, transportation, and production of oil and petroleum products.

Key words: *legal foundations, international treaties, international legal foundations, oil and petroleum products market, oil, petroleum products, legal framework of the oil market.*